

JERNEJ KOTAR*

Rodbina Apfaltrer v srednjem veku

Začetki rodu in vzpon rojske linije

IZVLEČEK

Prispevek v dveh delih predstavlja prvi poskus celovite in na primarnih virih utemeljene obravnave zgodovine rodbine Apfaltrer v srednjem veku. V skoraj sedmih stoletjih obstoja je pomembno zaznamovala usodo slovenskega prostora in mu vtisnila trajni pečat. Najtesneje je povezana z nekdanjo deželo Kranjsko, od koder se je že zgodaj razširila tudi na Štajersko. Skromnim začetkom v vrstah spanheimskega ministerialnega plemstva je sledil postopen vzpon po družbeni lestvici, med kranjsko plemiško elito pa se je uvrščala od 15. stoletja. Pripadniki rodu v srednjem veku niso dosegli najvišjih položajev v deželno knežji upravi, so pa odigrali pomembno vlogo na lokalni ravni. Čeprav genealoška podoba rodbine ni povsem jasna, lahko vsaj od srede 14. stoletja govorimo o obstoju dveh glavnih vej. Prvi del prispevka obravnava začetke rodu in rojsko rodbinsko linijo.

KLJUČNE BESEDE

Apfaltrer, plemstvo, srednji vek, Kranjska, Roje, Šmartno pri Litiji

ABSTRACT

THE APFALTREER FAMILY IN THE MIDDLE AGES. THE BEGINNINGS OF THE FAMILY AND THE RISE OF THE ROJE FAMILY LINE

The paper in two parts constitutes the first attempt at providing a comprehensive and primary source-based discussion of the Apfaltrers' medieval history. Throughout its nearly seven centuries-long existence, the family had an important bearing on the destiny of Slovenian territory and left an indelible mark on it. It had the closest affiliation with the former province of Carniola, whence it also spread to Styria very early on. Its modest beginnings in the ranks of the Spanheims' ministerial nobility were followed by a gradual social ascendancy, which, from the fifteenth century onwards, enabled the Apfaltrers to form part of the Carniolan noble elite. In spite of not attaining the highest offices in the provincial princely administration during the Middle Ages, members of the family played an important role at local level. Even though the family's genealogical composition is not entirely clear, it is possible to recognize the existence of two main lines at least from the mid-fourteenth century onwards. The first part of the paper deals with the beginnings of the family and the Roje family line.

KEY WORDS

Apfaltrer, nobility, Middle Ages, Carniola, Roje, Šmartno pri Litiji

* dr., muzejski svetovalec, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, Slovenija, jernej.kotar@nms.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2580-2013>

UVOD

Apfaltrerji sodijo med najstarejše plemiške rodbine na nekdanjem Kranjskem. Kot pripadniki vodilnega družbenega sloja so skoraj sedem stoletij sooblikovali usodo tega prostora. Najgloblje sledi so pustili v širši okolici Litije, kjer so bili neprekinjeno prisotni od prve omembe leta 1268 do konca druge svetovne vojne.¹ Skozi stoletja so prehodili pot tipične kranjske plemenite rodbine. Skromnim začetkom je sledil postopen vzpon po družbeni lestvici, ki so ga spremljali pridobivanja, delitve in izgube posesti, tkanje sorodstvenih in prijateljskih vezi, nastajanje in izumiranje rodbinskih vej, fajde z nasprotniki idr. Nanj so vplivale tudi politične, družbene in gospodarske spremembe, vojaški spopadi večjih razsežnosti ter novi miselni tokovi. V srednjem veku se je rod razvejal, gospodarsko okrepil in se povzpел med kranjsko plemiško elito, zato ga lahko označimo za ključno obdobje v njegovi dolgi zgodovini.

Kot del kranjskega praplemstva so Apfaltrerji že zgodaj zbuvali zanimanje zgodovinarjev in rodoslovcev, vendar do danes še niso bili deležni temeljite in celovite obravnave. Poglavitni razlog za to je slaba ohranjenost pisnih virov, zlasti za starejša obdobja. Na podlagi novoveških zapuščinskih inventarjev lahko ugotovimo, da člani rodbine že v 16. stoletju niso hranili veliko srednjeveških listin in še od teh so zdaj verjetno vse izgubljene.² Presenetljivo skromno in nezanesljivo je bilo tudi rodbinsko ustno izročilo. Iz Valvasorjevega opisa dvorca Grmače v *Slavi vojvodine Kranjske* namreč lahko sklepamo, da Apfaltrerji konec 17. stoletja niso več poznali niti resničnih okoliščin nastanka tega svojega, le nekaj več kot sto let starega sedeža, naslednika srednjeveškega gradu Roje.³

Dosedanji poskusi prikaza zgodovine rodbine so večinoma osredotočeni na novejša obdobja in prinašajo malo podatkov za srednji vek. Zlasti starejši pregledi vsebujejo več netočnih in nepreverljivih trditev.⁴ Zato raziskovanje prvih dveh stoletij in pol obstoja Apfaltrerjev pomeni velik izziv, saj stanje virov ni takšno, kot bi si želeli. Zaradi njihovega pomanjkanja sta namreč genealoška podoba in posestni razvoj rodu vse do druge polovice 14. stoletja zelo slabo poznana.

O IZVORU RODBINE

O poreklu Apfaltrerjev obstaja več teorij, toda nobena nima zadostne opore v virih. Po najbolj razširjeni naj bi izvirali iz Bavarske, kjer je v srednjem veku živela plemenita rodbina s podobnim priimkom Affalterer. Izhajala naj bi z gradu Alfalter (nekdanj Apfalter) v dolini Pegnitzte, severovzhodno od Hersbrucka.⁵ Pozornost pritegne skoraj popolna enakost grbov bavarske in kranjske rodbine, kajti obe sta kot glavni heraldični emblem uporabljali zeleno jablano z rdečimi jabolki na zlatem polju, upodobljeno na zelenem trohibu ali s tremi koreninami. V obeh primerih gre za govoreči grb, saj sta obe rodbini rodbinsko ime etimološko izpeljevali iz srednjevisokonemske besede *apfel* (jabolko, jablana), zato je skoraj popolna identičnost zgolj naključna in ne dokazuje sorodstva.⁶ Na podlagi znanih dejstev ni mogoče ugotoviti nobenih povezav kranjskih Apfaltrerjev z bavarskim prostorom.

Po drugi razlagi je treba njihov izvor iskati v nekdanjem dvoru Apfelmaier severovzhodno od Kapfenberga v dolini Murice na Zgornjem Šta-

1 URBKr II, str. 294, št. 382.

2 Zgovoren je zapuščinski inventar Krištofa Apfaltrerja iz leta 1568 z izvlečki nekaj več kot tridesetih listin, od katerih sta samo dve segali do 14. stoletja (SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar [16. 8. 1568], pag. 13–27).

3 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 225–226. Opis skoraj brez dvoja temelji na ustnih informacijah tedanjih grmaških graščakov, kajti ne gre pozabiti, da je polihistor živel na bližnjem Bogenšperku in je bil s sosedi gotovo v rednem stiku. Po njegovih besedah naj bi grad Roje dvakrat pogorel zaradi udara strele, zato naj bi ga Apfaltrerji opustili in se preselili v kupljeni dvor Grmače ob vznožju grajskega hriba. Dogodkov časovno ni opredelil in sploh je zelo skop s podatki za čas pred 17. stoletjem. Natančnega dogajanja še ne poznamo, toda dejstvo je, da sta že pred letom 1566 stala oba objekta, v vsakem od njiju pa je prebivala posebna družina Apfaltrerjev; na Rojah je gospodaril Jernej Apfaltrer, na Grmačah pa Krištof Apfaltrer (SI AS 309/A/4, Apfaltrer Amalija: zapuščinski inventar [24. 7. 1569], pag. 4, št. C, D).

4 Costa, *Vaterländische Erinnerungen*, str. 97–99; Witting, *Steiermärkischer Adel*, stolpci 65–74; Smole, *Kranjska plemiška rodbina*, str. 24–27; Demšar, *Grajsko življenje Apfaltrernov*, str. 191–194; Preinfalk, *Rodbina Apfaltrer*, str. 66–69; Preinfalk, *Apfaltrer*, str. 215–216. Izjema je članek Kotar, Apfaltrerji na Gamberku, str. 197–212.

5 Witting, *Steiermärkischer Adel*, stolpec 66; Preinfalk, *Rodbina Apfaltrer*, str. 66. Rod je izpričan še v prvi tretjini 15. stoletja, ko se kot oskrbnik v Hengersbergu in Hiltgartsbergu ob Donavi večkrat omenja Erhard Aphaltrer (BayHStA, KUNiederaltach, 1717, 1411 V 16, s. l.; 564, 1413 IX 8, s. l.; 2298, 1413 IX 22, s. l.; 568, 1413 XI II, s. l.; 581, 1414 XII 17, s. l.; 1726, 1422 IX 26, s. l.; 668, 1424 V 22, s. l.; 681, 1426 VIII 24, s. l.; 696, 1428 IV 24, s. l.).

6 Gl. pečat Erharda Aphaltrerja: BayHStA, KUNiederaltach, 1717, 1411 V 16, s. l.; Freyberg, *Sammlung historischer Schriften*, str. 214–215; Seyler, *Abgestorbener Bayerischer Adel*, str. 27. Prim. najstarejšo znano likovno upodobitev grba kranjskih Apfaltrerjev z začetka 16. stoletja: Peskar in Erbežnik, *Gotske freske*, str. 441, sl. II. Gl. <http://www.mhdwb-online.de/wb.php?buchstabe=A&portion=0> (obiskano: 23. 9. 2021). Za podatke o pečatu Erharda Aphaltrerja in njegovi rodbini se iskreno zahvaljujem arhivarki Alexandri Scharmüller iz Bavarskega glavnega državnega arhiva.

gerskem, v srednjem veku znanem kot *Aphfolter* in podobno, po katerem se je v tretji četrtini 13. stoletja kot prvi imenoval neki Ulrik.⁷ Schumi je v njem videl začetnika kranjske rodbine, vendar več indicev temu nasprotuje.⁸ Štajerski Aphfolterji so bili namreč stubenberški ministeriali in so verjetno izumrli v 14. stoletju.⁹ Ne nazadnje se osebno ime Ulrik pri kranjskih Apfaltrerjih v srednjem veku ne pojavi niti enkrat. V zadnji četrtini 13. stoletja se na Štajerskem večkrat omenja Friderik, morda Ulrikov sin ali nečak, istočasno pa je živel tudi pripadnik kranjske rodbine z istim imenom.¹⁰ Kljub pomanjkanju trdnejših dokazov ni dvoma, da gre za različni osebi.

O izvoru Apfaltrerjev je na voljo malo oprijemljivih podatkov. Nesporno je, da jih je kot svoje ministeriale na novozgrajeni grad Roje (*Apfalter*) nad Šmartnim pri Litiji naselil koroški vojvoda ter gospod Kranjske in Slovenske marke Ulrik III. Spanheimski (1256–1269), zato je dopustna tudi možnost njihovega koroškega ali celo kranjskega porekla. Raziskave so namreč pokazale, da je večina spanheimskih ministerialnih rodbin, živčih južno od Karavank, izviral iz Koroške.¹¹ Zanimariti ne gre niti možnosti, da so sprva služili kateremu od drugih velikih zemljiških gospodov v deželi in jih je vojvoda Ulrik III. v času utrjevanja deželno knežje oblasti vključil v svoje odvisno plemstvo. Podpira jo namreč dejstvo, da je morda najstarejša rodbinska posest ležala na zahodnem robu svibenskega gospodstva in bi torej Apfaltrerji lahko izhajali tudi iz vrst ministerialov gospodov Svibenskih.¹²

Odperto ostaja ključno vprašanje, kdo je komu dal ime – grad rodbini ali obratno. Indici kažejo, da je verjetnejša druga možnost, toda podrobneje o tem v naslednjem poglavju. Prva gradiščana na novozgrajeni utrdbi bi lahko ime prinesla s seboj, morda s kakega iz pisnih virov nepoznanega

dvora. Na Kranjskem je namreč v srednjem veku izpričanih več toponimov v obliki *Apfalter* in podobno, eden celo v neposredni bližini Šmartnega pri Litiji.¹³

Apfaltrerji so v srednjem veku iz roda v rod gotovo prenašali ustno izročilo prednikov o svojem poreklu, vendar je sčasoma zamrlo. Njihov pogled na lastne korenine se je temeljito spremenil po izidu knjige *Anfang, vrsprung, vnnnd herkommen des Thurnirs in Teutscher nation* Georga Ruxnerja leta 1530, v kateri je avtor med udeleženci desetega turnirja v Zürichu leta 1165 kot spremljevalca koroškega vojvode Hermana navedel viteza z imenom *Hanns von Alpfalter*.¹⁴ Čeprav ni nobenega dvoma o izmišljenosti opisa, so Apfaltrerji v njem radi videli svojega daljnega prednika in prvega znanega predstavnika rodu, saj jih je to uvrščalo med najstarejše plemiške rodbine na Kranjskem. Novo dojetje izvora sta formalizirala diploma o podelitvi baronskega naslova iz leta 1672 in 28 let mlajše potrdilo stanovskega poverjeniškega urada o starosti rodbine, do nedavnega pa je bilo trdno zakoreninjeno tudi v strokovni literaturi.¹⁵

GRAD APFALTER

Zgodovinsko izpričani začetki rodu segajo na grad Roje nad Šmartnim pri Litiji, o katerem pričajo le še skromni ostanki. Velik del srednjega veka je iz pisnih virov znan kot *Apfalter*, zato se je v slovenskem zgodovinopisju zanj uveljavilo poimenovanje Jablanica in posledično Apfaltrerjev kot Jablaniških.¹⁶ Nastalo je šele v 19. ali 20. stoletju kot prevod nemškega naziva in tako pred tem v resnici nikoli ni bilo v rabi. Vsaj med okoliškim prebivalstvom je bila utrdba znana kot Roje, to ime pa je v obliki *Roy* v 15. stoletju prevladalo tudi v nemškem jeziku in pisnih virih.¹⁷

7 UBSt III, str. 292–293, št. 206; UBSt IV, str. 18–19, št. 27, str. 19, št. 28; Zahn, *Ortsnamenbuch der Steiermark*, str. 1.

8 URBKr II, str. 311.

9 Pirchegger, *Die ritterliche Mannschaft*, str. 54.

10 Pirchegger, *Die ritterliche Mannschaft*, str. 52–53, 54; Bianchi, *Documenta historiae Forojuliensis*, str. 123, št. 392; Koblar, *Drobtinice 3/3*, str. 104–105 (glede datacije gl. Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 194). Zanimiva je listina iz 6. maja 1286, ki jo hrani Arhiv Republike Slovenije. Glede na izstavitelje, navedene priče, vsebino in kraj izstavitve je jasno, da je bil v njej omenjeni *Fridericus de Appfolter* pripadnik štajerske in ne kranjske rodbine (SI AS 1063, ZL, št. 6730, 1286 V 6, Judenburg; napačno v: Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Apfalter).

11 Komac, *Od mejne grofije*, str. 121.

12 Koblar, *Drobtinice 3/3*, str. 104–105 (glede datacije gl. Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 194). Glede obsega svibenskega gospodstva na začetku 15. stoletja gl. Kos, *Blesk zlate krone*, str. 30.

13 Spodnja in Zgornja Jablanica vzhodno od Šmartnega pri Litiji: 1289 *Affalter*, 1406 *Aphaltern*, 1430 *Aphalterer*; Jablan južno od Mirne Peči: 1145 *Affoltrem*, 1384 *Appleger*; Jablana zahodno od Zagorja ob Savi: 1351, 1367 in 1369 *Apholter*, 1444 in 1465 *Apphaltrern*; Jablanica vzhodno od Šentjanža na Dolenjskem: 1299 *Apfolter*, 1502 *Apfalter* (Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesla Jablan, Jablana, Jablanica, Spodnja Jablanica in Zgornja Jablanica). Srednjevisokonemški izraz *affalter* ustreza današnjemu *Apfelbaum* (jablana) (<http://www.mhdwb-online.de/wb.php?buchstabe=A&portion=0> [obiskano: 27. 9. 2021]).

14 Ruxner, *Anfang*, list CXXV, CXXIX.

15 SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 3, Apfaltrer, 2. 1. 1672, pag. 6; Costa, *Vaterländische Erinnerungen*, str. 97. Majda Smole je šla še dlje in je začetke rodu, tako kot Schönleben, potisnila v II. stoletje, saj naj bi se smel turnirja udeležiti le tisti, ki je izkazoval najmanj štiri generacije plemiških prednikov (Smole, *Kranjska plemiška rodbina*, str. 24; prim. SI AS 1001, Schönleben Janez Ludvik: *Genealogija rodbine Apfaltrer*).

16 Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Apfalter.

17 Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*. Ime Roje se v

Roje sodijo med redke srednjeveške gradove na Slovenskem, katerih čas nastanka lahko dokaj natančno določimo. Zgrajene so bile v nemirnem obdobju boja za oblast med koroškim vojvodo Ulrikom III. Spanheimskim (1256–1269) in oglejskim patriarhom Gregorjem de Montelongom (1251–1269). Ambiciozni Korošec se je hotel uveljaviti kot deželni gospod na Kranjskem in v Slovenski marki, na poti pa mu je stal prelat kot formalni kranjski mejni grof. Skromni preostanki patriarhove posesti v nastajajoči deželi so že pred sredo 13. stoletja postali tarča njegovega glavnega tekmeca. Spanheim je začel kmalu po poroki z Agnes Andeško leta 1248 ogrožati oglejska gospostva Vernek, Lihtenberk in Mirno, na katerih si je lastil gozdne in sodne pravice, a se jim je odpovedal ob sklenitvi zaveznitva z ženinim stricem, patriarhom Bertoldom (1218–1251), septembra 1250.¹⁸ Mir ni trajal dolgo, saj je ta že maja 1251 umrl, po njegovi smrti pa je vojvoda izkoristil kaotične razmere v patriarhatu, se oklical za gospoda Kranjske in planil po cerkveni zemlji.¹⁹ Novi patriarh Gregor de Montelongo naj bi spomladi 1253 zahteval vračilo protipravno odvzetih gradov, vendar pri tem ni bil uspešen.²⁰ Morda že tedaj, vsekakor pa pred junijem 1258, so spanheimske čete osvojile in porušile strateško pomembna grad in trg Vernek na levem bregu Save.²¹ Utrdba je bila vojvodi trn v peti, saj je nadzorovala promet po rečni dolini ter ločevala njegovi gospostvi Lebek pri Vačah in Višnjo Goro. Nič manjši ni bil njen simbolni pomen, kajti morda že od leta 1247 je imel v njej sedež vicedom, pristojen za nadzor in upravo oglejskega premoženja na Kranjskem.²²

Širša okolica Litije je v petdesetih letih 13. stoletja postala eno ključnih bojišč med rivaloma. Patriarhov vpliv je bil namreč tu še precej močan, saj je poleg Verneka nadzoroval južno od Save ležeči Lihtenberk. Tega se je vojvoda dobro zavedal, zato je k uveljavljanju svoje oblasti pristopil zelo sistematično. Natančno sosledje dogodkov zara-

pisnih virih morda prvič pojavi na seznamu kranjskega plemstva iz okrog leta 1400, na katerem je izpričan *He-nnsel von Roy* (StLA, Meillerakten, XIV-a, št. 1, fol. 36r. Fotografiji dokumenta mi je posredoval dr. Andrej Nared, za kar se mu najlepše zahvaljujem). O izvoru in pomenu imena Roje gl. Snoj, *Etimološki slovar*, str. 359.

18 URBKr II, str. 137–140, št. 174; Komac, *Od mejne grofije*, str. 158–161.

19 Kot *dominus Carniole* je prvič izpričan 15. junija 1251 (URBKr II, str. 141–143, št. 180).

20 Manzano, *Annali del Friuli II*, str. 383; prim. Komac, *Od mejne grofije*, str. 166–168. Gradovi, ki naj bi jih zasedel koroški vojvoda, poimensko niso znani.

21 URBKr II, str. 198–199, št. 251.

22 URBKr II, str. 107–108, št. 141, str. 115–117, št. 149, str. 132–133, št. 169, str. 136–137, št. 173, str. 157–158, št. 199; Komac, *Od mejne grofije*, str. 168; Kos, *Vitez in grad*, str. 239–241.

di pomanjkanja virov ni povsem jasno, vendar o njihovem vsaj približnem poteku ni dvoma. Ulrik na tem območju, z izjemo nekoliko severneje ležečega Lebeka, ni razpolagal z lastno utrjeno postojanko, zato se jo je odločil zgraditi na skrajnem severnem obronku višnjegorskega gospostva, blizu Verneka in še bližje Lihtenberka. Umestil jo je na majhen strm izrastek pobočja Tičnice (395 m) nad Šmartnim pri Litiji, tik ob pot, ki je povezovala oglejski utrdbi. Odprto ostaja ključno vprašanje, ali je najprej zgradil Roje kot oporišče oziroma odskočno desko za vojaške operacije ali je prej zavzel in porušil patriarhova gradova ter šele zatem postavil novega, s katerim bi zavaroval nedavne pridobitve.²³ Kakorkoli že, šlo je za protipravno gradnjo, saj vojvoda zanjo ni dobil dovoljenja formalnega mejnega grofa.

Gradnja novega gradu je bila za Ulrika izjemnega pomena, saj je očitno osebno spremljal njen potek. Z deli so verjetno pričeli sredi petdesetih let in morda ni naključje, da je Spanheim s številčnim spremstvom aprila 1256 prišel na Litijsko.²⁴ Ponovno je bil tu čez leto dni, ko je bila gradnja večinoma že končana. 24. aprila 1257 je namreč dal napisati listino, v kateri je kot kraj izstavitve navedeno *in novo castro nostro in Carniola circa Werdeneke erecto*.²⁵ Utrdba tedaj sploh še ni imela imena in je bila označena preprosto le kot »novi grad«; tako je bilo tudi avgusta 1262, ko je vojvoda tu zopet listinil (*apud novum castrum circa Sowam*).²⁶ Druga listina v nasprotju s prvo vsebuje seznam prič, vendar med njimi presenetljivo ni kastelana novozgrajene spanheimske postojanke. To najverjetneje pomeni, da gradbena dela morda vendarle še niso bila povsem dokončana ali da v njej še ni bilo stalne posadke.

V pogodbi med patriarhom Gregorjem de Montelongom in vojvodo Ulrikom III. Spanheimskim iz 22. maja 1265 se grad omenja kot *castrum novi quod dictus dominus dux construi fecerat in loco qui dicitur Afolter*, kar kaže na to, da je na njem tedaj že sedela spanheimska ministerialna rodbina Apfaltrerjev.²⁷ Korošec je obljubil do prihodnje-

23 Jasnih dokazov ni, toda obstajajo utemeljene domneve, da je vojvoda poleg Verneka osvojil in morda porušil tudi Lihtenberk (Komac, *Od mejne grofije*, str. 168–169, 174–175).

24 MHDC IV/1, str. 492–493, št. 2628, str. 493, št. 2629. Kraj izstavitve listin, označen kot *apud Lutigiam* oziroma *apud Lvtigam*, je verjetno današnje Šmartno pri Litiji in ne Litija (Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Litija).

25 MHDC IV/1, str. 507, št. 2650; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Apfalter.

26 URBKr II, str. 238–239, št. 301; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Apfalter.

27 URBKr II, str. 266–269, št. 345; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Apfalter.

Grad Roje je do začetka 19. stoletja že popolnoma propadel. Danes so vidni le še ostanki severozahodnega zidu grajskega jedra, vse ostalo je že zdavnaj prekrila ruša (foto: Jernej Kotar, junij 2014).

ga sv. Jakoba (25. julij) obnoviti trg in grad Vernek z lesom iz svoje nove utrdbe ter dovoliti vrnitev in naselitev oglejskih ljudi. S tem se je obvezal storiti nič drugega kot porušiti svojo protipravno zgrajeno postojanko nad Šmartnim pri Litiji in ponovno zgraditi patriarhovo ob reki Savi, toda obljube ni izpolnil.²⁸ Čez manj kot tri leta, marca 1268, sta namreč omenjena prva kastelana na Rojah (*de Aphalter*), to sta bila brata Henrik I. (*Hainz*) in Oton I.²⁹ O njiju ni na voljo drugih podatkov, toda pri vojvodi sta zagotovo uživala dovolj zaupanja, da jima je v varstvo in upravljanje izročil enega ključnih gradov v regiji. Glede na okoliščine je mogoče celo, da sta ime *Apfalter* prinesla s seboj in ga prenesla na svoj novi dom. Nekaj o njunem družbenem položaju pove omenjena listina. Med navedenimi pričami, večinoma iz vrst lokalnega spanheimskega ministerialnega plemstva, zasedata predzadnje mesto, kar kaže na njuno skromno poreklo in majhen ugled.

GENEALOŠKA PODOBA IN POSESTNI RAZVOJ RODBINE DO SREDE

14. STOLETJA

Vojvoda Ulrik III. vse do svoje smrti konec oktobra 1269 ni izpolnil obljube o porušenju gradu Roje, ki je tako postal matični sedež in eno glavnih rodbinskih središč Apfaltrerjev v srednjem veku. Spanheimovi vladavini je sledilo leto dni dolgo obdobje negotovosti in politične polarizacije plemstva. Večina je za novega deželnega gospoda podprla Ulrikovega brata, novoizvoljenega oglejskega patriarha Filipa († 1279), manjšina pa

njunega bratranca, češkega kralja Otokarja II. Přemysla (1253–1278), ki mu je pokojni z oporoko zapustil svoje dežele. Slednji je nazadnje z vojaško silo pokoril uporno plemstvo in za nekaj let prevzel oblast.³⁰ Za koga so se opredelili Apfaltrerji, ni znano, toda novemu deželnemu gospodu očitno niso odločneje nasprotovali. Še naprej so namreč obdržali Roje in jih tako ni doletela usoda nekaterih sodeželanov, ki so izgubili svoje gradove in bili prisiljeni zapustiti domovino.³¹

S smrtjo vojvode Ulrika III. je za Apfaltrerje nastopila nova stvarnost, v kateri so se očitno dobro znašli. Z novim vladarjem, češkim kraljem Otokarjem II. Přemyslom, so imeli manj osebni odnos, kar jim je omogočalo samostojnejši razvoj in dajalo več svobode pri sprejemanju odločitev. Vajeti družinske politike je najpozneje sredi sedemdesetih let prevzela nova generacija, ki se je začela povezovati z nekdanjim spanheimskim nasprotnikom, oglejsko cerkvijo. Friderik I., očitno novi senior rodbine, je tako junija 1275 od patriarha Rajmunda della Torreja (1273–1299) prejel v fevd osem hub v Jablanici pri Litiji in šest vinogradov na Moravški Gori.³² Kmalu zatem je skupaj z bratom Bernardom I. in Janezom I.

³⁰ Komac, *Od mejne grofije*, str. 224–231.

³¹ Komac, *Od mejne grofije*, str. 229.

³² Bianchi, *Documenta historiae Forojuliensis*, str. 123, št. 392. Toponim *Apfolter* z osmimi hubami se ne more nanašati na lokacijo gradu Roje (*Apfalter*), kajti tu je stal samo grajski kompleks, naselja ni bilo. Zato se kot najverjetnejša možnost ponuja Jablanica vzhodno od Litije, ki je ležala v okviru oglejskega gospodstva Lihtenberk. Za oznako *in monte Morawaz* se verjetneje skriva Moravska Gora kot Moravče pri Gabrovki (prim. Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesla Apfalter, Moravče pri Gabrovki, Spodnja Jablanica in Zgornja Jablanica). Na podlagi vsebinsko skopega vpisa o podelitvi fevdov ni mogoče ugotoviti, kako je Friderik prišel do njih.

²⁸ Komac, *Od mejne grofije*, str. 175. Vojvoda je patriarhu obnovitev Verneka obljubil že ob sklenitvi miru novembra 1261 (MHDC IV/1, str. 570–574, št. 2761).

²⁹ URBKr II, str. 294, št. 382.

(*Haynselem*) na svoji zemlji na Polšniku zgradil cerkev Matere božje in ji daroval potrebno opremo. Postavljena je bila na ozemlju šentrupertske župnije, zato je dovoljenje za gradnjo dal tamkajšnji župnik Herman, ki je v ta namen iz svoje župnije izločil v hribovju vzhodno od Litije ležeče kraje med *Nagom* in *Glinjekom*, in sicer *Šumnik*, *Ravne*, *Preveg*, *Nag*, *Sušje*, *Koprivnik*, *Och*, *Jakobikh* in *Zgornji Polšnik*.³³ Cerkev je bila nekaj časa brez duhovnika, 16. oktobra 1280 pa jo je oglejski patriarh Rajmund della Torre določil za sedež kuracije in za vzdrževanje kurata dodelil zgoraj navedene kraje. Pravica do prezentacije novega duhovnika je pripadla Apfaltrerjem, pravica do potrjevanja pa šentrupertskega župniku.³⁴

Patronatne pravice nad polšniško kuracijo, pozneje župnijo,³⁵ so imele v naslednjih stoletjih pomembno povezovalno vlogo znotraj zelo razvejane rodbine. V rokah vsakokratnega seniorja so brez prekinitve ostale vse do leta 1941, kar je najdaljši neprekinjeni zasebni patronat na Kranjskem, morda celo na ozemlju današnje Slovenije.³⁶ Obstoj rodbinske grobnice v tej cerkvi ni dokazan, toda povsem mogoče je, da so v njej pokopali katerega od prvih pripadnikov rodu.³⁷ Kdaj in kako so Apfaltrerji prišli do posesti okrog Polšnika, zaradi pomanjkanja virov ni mogoče ugotoviti. Odprto ostaja tudi vprašanje, čigavi sinovi so bili omenjeni trije bratje, saj o njih ni nobenih drugih znanih podatkov.

Viri o Apfaltrerjih nato popolnoma presahnejo za več kot pol stoletja. Nekaj drobcev za to obdobje sicer prinašata *Schönleben* in *Valvasor*, toda v njihovo verodostojnost lahko upravičeno dvomimo.³⁸ Na pripadnike rodu znova naletimo

še le na začetku druge polovice tridesetih let 14. stoletja. Do tedaj so se posestno razširili že tudi preko meja Kranjske. Oton II. in njegova žena Jera sta namreč avgusta 1336 brežiškemu upravitelju Ulriku in njegovi soprogi za 11 mark graških pfenigov prodala svojo posest na Kremenu jugovzhodno od Brestanice, fevd salzburške nadškofije.³⁹ Zakonca sta izpričana še oktobra 1341, ko sta od Janeza, sina Ofa II. Kostanjeviškega, in njegove matere Elizabete prejela dvor pri Brodu v Podbočju ob Krki na Dolenjskem.⁴⁰ Razlogi za podelitev niso znani, a bi lahko tičali v sicer nedokazljivem sorodstvu med rodbinama. Dvor sta dobila v dosmrtno posest, Oton pa ga je posedoval še maja 1352, ko sta omenjeni Janez Kostanjeviški in njegova žena grofu Frideriku I. Celjskemu v zameno za neko posestvo prodala svoje moštvo (*manschaft*) severno od Krke skupaj s pripadajočimi fevdi. Določeno je bilo, da ga bodo po Otonovi smrti podedovali njegovi otroci in ga uživali kot celjski fevd.⁴¹ Najpozneje na začetku druge polovice 14. stoletja so torej Apfaltrerji postali tudi vazali Celjskih. Povsem možno je, da je Oton II. začetnik gellensteinske linije, druge od dveh glavnih srednjeveških rodbinskih vej.⁴²

Med številnimi pričami v listini iz aprila 1337, s katero je Leopold iz Dan stiškemu opatu Janezu in konventu prodal tri hube v Poljanah pri Stični, nastopata tudi Nikolaj in Friderik II. (*Fritz*) Apfaltrer.⁴³ Njuno sorodstveno razmerje ni navedeno, enako je tudi pri Juriju in Albrehtu (*Prichtel*) Lihtenberških, v seznamu prič zapisanih tik pred njima.⁴⁴ Nasprotno pa so Viljem, Tomaž in Alber iz Glogovice južno od Šentvida pri Stični izrecno označeni kot bratje.⁴⁵ Friderik (*Fritzlein*, *Friczel*) je omenjen še dvakrat leta 1345, o Nikolaju drugih podatkov ni. Najprej ga srečamo februarja med

33 Za lokalizacijo toponimov gl. Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesla *Glinjek*, *Jakobikh*, *Koprivnik*, *Nag*, *Och*, *Preveg*, *Ravne*, *Sušje*, *Šumnik* in *Zgornji Polšnik*. *Och* bržkone ni oronim, saj listina jasno govori o krajih, ampak toponim, ki bi ga lahko njen prepisovalec s konca 15. stoletja popačil iz *Art*, to pa so Rtiče vzhodno od Polšnika (prim. prav tam, geslo Rtiče).

34 Koblar, *Drobtinice* 3/3, str. 104–105 (regist je napačno datiran v leto 1286); Ambrožič, *Patronatne pravice*, str. 528 (po Koblarju navaja leto 1286); Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 194. Polšniškemu duhovniku sta pripadli krstna in pogrebna pravica. Novoustanovljena kuracija je bila neke vrste vikariat pražupnije Šentrupert na Dolenjskem.

35 Polšnik je postal samostojna župnija na prelomu 15. v 16. stoletje (Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 194; Ambrožič, *Patronatne pravice*, str. 528–529).

36 Ambrožič, *Patronatne pravice*, str. 528, 543.

37 Ambrožič, *Patronatne pravice*, str. 528, op. 19.

38 Po *Schönlebn*u, čigar zapiski o genealogiji rodbine Apfaltrer so polni napak, naj bi bili v tem obdobju izpričani Konrad (*Chunzo*) Apfaltrer in njegova žena Cecilija Kolenc (1295), njuna hči Lucija, soproga Majnclina Hmeljniškega (1314), in Henrik Apfaltrer (1326) (SI AS 1001, *Schönleben* Janez Ludvik: Genealogija rodbine

Apfaltrer). Lucijo omenja tudi Valvasor, le da naj bi bila poročena z Otonom Sichersteinskim (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 443–444). Njunih navedb ni mogoče preveriti.

39 Lang, *Die Salzburger Lehen*, str. 42; Blaznik, *Historična topografija*, str. 378.

40 SI AS 1063, ZL, št. 6186, 1341 X 18, s. l.; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo *Brod v Podbočju*. O dvoru gl. Predovnik, *Trdnjava Kostanjevica*, str. 20. O Janezu Kostanjeviškem gl. Komac, *Kostanjeviški kastelani*, str. 100–101.

41 SI AS 1063, ZL, št. 4123, 1352 V 25, s. l.

42 Gellensteinska linija bo obravnavana v članku *Rodbina Apfaltrer v srednjem veku. Vzpon in zaton gellensteinske linije*.

43 CKL I, str. 187–188, št. 166; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo *Poljane pri Stični*.

44 V kakšnem sorodstvenem razmerju, če sploh, sta bila Jurij I. in Albreht III. Lihtenberška, ni znano (prim. Slana, *Grad Lihtenberg*, str. 417, 419, Tabela I: Stari Lichtenbergi – kranjska linija).

45 Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo *Glogovica*.

Pečat Friderika II. Apfaltrerja na listini iz 24. aprila 1345 (SI AS 1063, ZL, št. 127, 1345 IV 24, s. l.).

poroki Ulrika z Magolnika za dolg pri Judinji Silberlein in njenem sinu Jožefu ter nato še aprila, ko sta z ženo Katarino Gaestleinu Kolencu za 17 mark oglejskih pfenigov prodala tri hube v Krašcah v Moravški dolini.⁴⁶ Na drugi listini visi Friderikov pečat, ki je verjetno najstarejši ohranjeni pečat pripadnika rodbine Apfaltrer.

Apfaltrerji so bili že v prvi polovici 14. stoletja tesno povezani s sosednjimi Lihtenberškimi in njihovim gradom Lihtenberkom. Kot kaže, je zgoraj omenjeni Albreht (III.) (*Prichtel*, *Prechtlinus*, *Prechtlein*) Lihtenberški, ki je spomladi 1337 prisostvoval prodaji treh hub stiškemu samostanu, izviral iz rodu Apfaltrerjev in ga lahko označimo kot Albrehta I. Junija 1341 je v imenu Albrehta II. (*Prechtlinus*) Apfaltrerja in njegove žene Kunigunde od oglejskega patriarha Bertranda (1334–1350) prejel v fevd desetino od petnajstih hub v Gradišču na Primskovi gori, ki sta jo prelatu pred tem vrnila brata Henrik in Ulrik Planinska.⁴⁷ Njegovo poreklo razkriva listina iz novembra 1350, s katero sta Nikolaj in Vendelina Blagoviška samostanu klaris v Mekinjah prodala dve hubi v Podorehu pri Moravčah. Na njej viseči

pečat Albrehta Lihtenberškega v grbovnem ščitu prikazuje na trohribu rastočo jablano, torej Apfaltrerjev grb.⁴⁸ Najverjetnejša razlaga je, da se je kot oglejski gradiščan naselil na Lihtenberku in se začel imenovati po njem. Rodbini Apfaltrerjev in Lihtenberških sta bili skoraj zagotovo tudi sorodstveno povezani, na to pri obojih kaže prisotnost ne ravno pogostega osebnega imena Albreht (*Prechtlin*), značilnega za Lihtenberške.⁴⁹ V kakšnem razmerju sta bila Albreht I. in Albreht II., ostaja neznanka.

Zaradi pomanjkanja virov je genealoška podoba rodu ob koncu prve polovice 14. stoletja zelo nejasna, saj znanih pripadnikov ne zmoremo sorodstveno povezati med seboj. Veliko število moških članov je omogočalo razvejanje rodbine, vendar smo o nastanku posameznih vej slabo poučeni. V srednjem veku sta obstajali dve glavni liniji, obe pa sta dokaj jasno zaznavni že okrog srede 14. stoletja.

⁴⁶ SI AS 1063, ZL, št. 6213, 1345 II 10, s. l.; št. 127, 1345 IV 24, s. l.; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Krašce.

⁴⁷ SI AS 1063, ZL, št. 5962, 1341 VI 7, Čedad; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Gradišče – Primskova gora.

⁴⁸ SI AS 1063, ZL, št. 5089, 1350 XI 23, s. l.; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Podoreh; Kos, *Vitez in grad*, str. 172. O grbu Lihtenberških gl. Slana, Grad Lihtenberk, str. 414. Lidija Slana Albrehta I. Apfaltrerja kot Albrehta III. uvršča v rodovnik Lihtenberških in mu pripisuje tri sinove, toda pravilnost navedb je vprašljiva (Slana, Grad Lihtenberk, str. 417–418, 419, Tabela I: Stari Lichtenbergi – kranjska linija).

⁴⁹ Kos, *Vitez in grad*, str. 171–172; Slana, Grad Lihtenberk, str. 413.

GLAVNA LINIJA I – ROJE

Grad Roje je bil od nastanka dalje domovnanje Apfaltrerjev, z razcepitvijo rodu pa je postal sedež ene od dveh glavnih srednjeveških linij. To se je lahko zgodilo že v zadnji četrtini 13. ali prvi četrtini 14. stoletja, vendar zaradi preskromnih virov natančnejših ugotovitev za zdaj ni mogoče podati. Kot smo videli v prejšnjih poglavjih, je iz prvih desetletij obstoja rodbine znanih več moških predstavnikov in vsak od njih bi lahko začel novo vejo. Skorajda ni dvoma, da je začetnik rojske linije nekdo, ki je bil ob delitvi rodu (naj)starejši. Bil je namreč v privilegiranem položaju in nenavadno bi bilo, če si ne bi izbral matičnega gradu z najbližjo posestjo. Apfaltrerji so tedaj še sodili med nižje plemstvo z ne prav zavidljivim imetjem, zato si niso imeli veliko razdeliti.

Kot prvega znanega pripadnika rodbinske veje s sedežem na gradu Roje lahko s precejšnjo mero gotovosti prepoznamo Bernarda II. Omenjen je le julija 1347, ko je skupaj z Albrehtom (*Prechtlein*) Mehovskim od Greinerja iz Vrhkrke in njegove žene Margarete za 8 mark oglejskih pfenigov kupil hubo in pusti mlin v današnjih Velikih ali Malih Lesah nedaleč od izvira Krke.⁵⁰ Kupca so morale povezovati tesne, najverjetneje sorodstvene vezi. Ob zgornjem toku dolenske reke sta bili obe rodbini posestno prisotni do leta 1431, ko je Gašper I. Apfaltrer Martinu Mehovskemu prodal hubo v današnjih Velikih ali Malih Lesah in dva dela žitne desetine od desetih hub v okolici.⁵¹

Posestni transakciji iz let 1347 in 1431 se brez dvoma nanašata na isto hubo. To ne dokazuje le posestne kontinuitete med Bernardom II. in Gašperjem I., temveč kaže tudi na genealoško vez med njima. Zaradi pomanjkanja virov je ne moremo zanesljivo ugotoviti, toda domnevamo lahko, da gre za sorodstvo v ravni črti. Verjeten odgovor bi mogli podati, če bi poznali vsaj približno Bernardovo starost v času edine znane omembe leta 1347. Na osnovi njegovega osebnega imena lahko sklepamo, da je bil potomec enega od leta 1280 izpričanih bratov Friderika I., Bernarda I. ali Janeza I.

Rojska linija postane jasno otipljiva z Janezom II. (*Hanns*), domnevnim sinom ali vnukom Bernarda II. V virih ga prvič zasledimo sredi novembra 1389, ko mu je oglejski patriarh Jan Sobieslav (1387–1394) podelil v fevd štiri hube v Tihaboju.⁵² Vsebinsko fevdnega pisma poznamo le iz kratkega

povzetka v skoraj dvesto let mlajšem zapuščinskem inventarju Krištofa Apfaltrerja, zato ne vemo, ali je posest kupil ali podedoval, možno je oboje. Naslednjič naletimo nanj na seznamu kranjskega plemstva iz okoli leta 1400, na katerem je vpisan kot *Heⁿnsl von Roy*.⁵³

Pri raziskovanju Janezove življenjske poti smo v pretežni meri odvisni od povzetkov listin v zgodnjenovoveških zapuščinskih inventarjih njegovih daljnih potomcev in retrogradnih sklepanj. Tako izvemo, da je spomladi 1402 vojvodi Ernestu Železnemu (1402–1424) vrnil štiri hube na Magolniku, listino pa sta s pečatom overila Janez Kozjaški, oskrbnik v Svibnem, in Ulrik iz Starega Dvora pri Svibnem.⁵⁴ S takšnim pismom je izstavitelj fevdnega gospoda po navadi prosil za prenos fevdov na nekoga drugega, toda kot bomo videli v nadaljevanju, so bile te štiri magolniške hube v naslednjih desetletjih še vedno v rokah Janezovih potomcev. Kako torej pojasniti to neskladje? Bega že vprašanje, zakaj je bila ta listina kot izhodni dokument še v drugi polovici 16. stoletja v posesti Apfaltrerjev. Janez je imel poimensko neznanega sina in morda je prav nanj želel prenesti omenjene fevde, a je zaradi njegove nenadne smrti listina obtičala na gradu Roje.⁵⁵

Po daljšem premoru se Janez v virih znova pojavi junija 1420, ko je od sestre Ane in njenega moža Pankraca Turjaškega kupil hubo v Šentrupertu, fevd krške škofije.⁵⁶ Najdemo ga tudi na seznamu Kranjcev iz let 1421–1422, toda njegova življenjska pot se je očitno iztekla še pred nastankom popisa.⁵⁷ Spisan naj bi bil namreč med koncem avgusta 1421 in začetkom maja 1422, Pankrac Turjaški pa je najpozneje sredi avgusta 1421 krškega škofa prosil, naj omenjeno hubo po dopolnjeni polnoletnosti podeli Gašperju I. Apfaltrerju, kar pomeni, da je bil njegov ded Janez že pokojni.⁵⁸ O

53 StLA, Meillerakten, XIV-a, št. 1, fol. 36r; Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 36, 37.

54 SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 13, št. A; prim. Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesli Magolnik in Stari Dvor.

55 Gl. nadaljevanje.

56 SI AS 730, Graščina Dol, fasc. 119; SI AS 309/A/25, Apfaltrer Henrik Julij: zapuščinski inventar (12. 4. 1698), pag. 23–24, št. 47; Preinfalk, *Gospodje Turjaški*, str. 144.

57 Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 311–312, Priloga 1, 313–314, Priloga 2. Kdo se skriva za vpisom *Ain Aphalter* na prvem seznamu, ni jasno, lahko bi bil tudi Janez II. V drugem popisu navedena *Hanns Apfaltrer* in *Hanns von Roy* sta verjetno ena in ista oseba, saj drugega pripadnika rodbine s tem imenom v tem času ne poznamo. Pri drugem se polni zapis glasi *Hanns vnd von Roy sein sun*; ali se za prečrtanim *sun* morda skriva (pred kratkim?) umrli Janezov sin ali celo vnuk Gašper I., ne moremo ugotoviti, je pa slednji vpisan na prvem seznamu.

58 Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 36–38; KLA, KLA II8-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 94r–94v.

50 SI AS 1063, ZL, št. 5280, 1347 VII 25, s. l.; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesli Male Lese in Velike Lese.

51 SI AS 1063, ZL, št. 504, 1431 IV 24, s. l.; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesli Male Lese in Velike Lese.

52 SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 13, št. B; prim. Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Tihaboju.

Janezovi družini vemo le, da razen zgodaj umrlega sina drugih moških potomcev očitno ni imel, saj ga je po smrti kot dedič nasledil vnuk Gašper. Od tu dalje je genealoška podoba rojske veje Apfaltrerjev po zaslugi občutno boljše ohranjenosti virov bolj ali manj jasna.

O Janezovi sestri Ani II. je na voljo malo podatkov. Domnevamo lahko, da je bila mlajša od brata, kajti prvič jo zasledimo šele v krški fevdni knjigi leta 1403. Tedaj je že bila poročena s Pankracem I. Turjaškim, ki ji je z dovoljenjem krškega škofa za doto namenil tri hube, dvor in mlin v Šentrupertu ter geografsko neopredeljen oštat, verjetno prav tako ležeč v Šentrupertu.⁵⁹ Kot zanimivost omenimo, da sta zakonca gojila tesne stike z Erhardom Gallom z Gallensteina, sorodnikom druge glavne veje Apfaltrerjev.⁶⁰ Ana se v virih pojavi še junija 1420 ob že omenjeni prodaji hube bratu, o njeni nadaljnji življenjski usodi pa nismo obveščeni.⁶¹ Živelata bi lahko še dolgo, kajti njen mož je bil živ še leta 1446.⁶² Vprašanje nju-nega potomstva ni docela pojasnjeno. Z njim se je najpodrobneje ukvarjal Miha Preinfalk, ki je z zadržkom domneval, da sta bila njuna sinova Vigul in Osterman Turjaška.⁶³ Odgovor se morda skriva na koncu vpisa Vigulovih fevdov v krški fevdni knjigi, kjer je prečrtan zapis *vnd von Panger^atzen seinem vater aufgeben vnd an in komen*.⁶⁴ Če se pisar ni zmotil, je to neizpodbiten dokaz, da sta bila res njuna otroka.

Gašperju I., sinu poimensko neznanega sina Janeza II.,⁶⁵ v virih sledimo od poletja 1421. Avgusta se je krški škof Ernest (1411–1432) v Ljubljani na prošnjo Pankraca Turjaškega obvezal, da bo mlademu Apfaltrerju po doseženi polnoletnosti podelil v fevd hubo v Šentrupertu, ki jo je junija 1420 od Turjaškega kupil njegov tedaj že pokoj-

ni ded Janez.⁶⁶ Iz četrto stoletja mlajšega zapisa v krški fevdni knjigi izvemo, da je do podelitve tudi prišlo, vendar točen datum ni znan.⁶⁷ V času prve omembe v virih je moral Gašperju do dopolnitve polnoletnosti manjkati le še kak mesec. Njegovo ime se namreč pojavi na seznamu Kranjcev, nastalem domnevno po 19. avgustu 1421 in pred 2. majem 1422, saj ga v primeru mladostnosti na njem skoraj zagotovo ne bi bilo.⁶⁸ Ob dedovi smrti je očitno kot edini živeči moški predstavnik rojske veje Apfaltrerjev postal njen senior in zadnji up za njeno preživetje. Ne ravno bogata dediščina je bila tako obvarovana pred delitvijo in je ostala v rokah enega dediča, kar je brez dvoma imelo pozitiven učinek na nadaljnji razvoj rodu.

O Gašperju imamo na voljo občutno več podatkov kot o njegovih prednikih. Valvasor ob sklicevanju na Bucelina navaja, da naj bi bil leta 1426 celjski glavar v Kostanjevici na Krki in bil poročen s pripadnico rodbine Gall.⁶⁹ Bucelinov rodovnik Apfaltrerjev je preveč nezanesljiv, zato podatkov ne moremo imeti za verodostojne. Po navedbah benediktinskega polihistorja iz 17. stoletja naj bi Gašperja nekateri imenovali Henrik, ženino ime, ki ga je Valvasor izpustil, pa naj bi bilo Ana.⁷⁰ Tu gre za očitno zmešnjavo, kajti Henrik (II.) je bil pripadnik druge glavne linije Apfaltrerjev in je kot kostanjeviški glavar izpričan v letih 1429–1433/34.⁷¹

Na podlagi ohranjenega arhivskega gradiva lahko sodimo, da se Gašper ni dejavnije vključil v službo deželnega kneza, grofov Celjskih ali katerega drugega gospoda, temveč se je posvetil upravljanju svoje ne prav velike posesti. Nekoliko jo je povečal oktobra 1428, ko je od Barbare, vdove Jurija Mindorferja, ter njunih sinov Jakoba, Andreja, Krištofa in Jurija kupil šest hub v krajih Dule, Ravne in *Quinttendorf* vzhodno od Čateža.⁷² Štiri od njih, tri v *Quinttendorffu* in eno v Dulah, je naslednje leto prejel v fevd od oglejskega patriarha Ludvika (1412–1439), kot lahko

59 KLA, KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 216r. O Pankracu I. Turjaškem gl. Preinfalk, *Gospodje Turjaški*, str. 144–147.

60 KLA, KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 216r; SI AS 730, Graščina Dol, fasc. 119; Preinfalk, *Gospodje Turjaški*, str. 144–145. Erhard Gall z Gallensteina je bil bratranec Margarete II. Gall z Gallensteina, žene Andreja I. Apfaltrerja, seniorja druge glavne linije Apfaltrerjev (Bizjak, *Rodbina Gall*, str. 71–72, Rodovnik 4. Gall – Gallenstein).

61 Gl. op. 56.

62 KLA, KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 52r.

63 Preinfalk, *Gospodje Turjaški*, str. 146–150.

64 KLA, KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 291v.

65 Janez II. je v virih izrecno označen kot Gašperjev ded (*een, ene*) (KLA, KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 57v; AT ÖStA/HHStA, Hs. B 22, Notranjeavstrijska fevdna knjiga 1423–1426, fol. 57r; gl. Preinfalk, *Rodbina v luči srednjeveških listin*, str. 349–350, 365).

66 KLA, KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 94r–94v. Lega hube je opredeljena kot »pri Mokronogu«, vendar je iz drugih virov znano, da je ležala v Šentrupertu (na primer prav tam, fol. 57v). Gl. op. 56.

67 KLA, KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 57v. Gl. tudi fol. 283r in KLA, KLA 118-A-2/9, Fevdna knjiga škofije Krka 1455–1475, fol. 94r.

68 Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 36–38, 311–312, Priloga 1.

69 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 332. Celjski so imeli grad in gospostvo Kostanjevica v zastavi v letih 1418/1420–1431 (Bizjak, *Srednjeveške računske knjige 1*, str. 31).

70 Bucelin, *Germaniae topo-chrono-stemmatographicae*, str. 6.

71 Kotar, Apfaltrerji na Gamberku, str. 198.

72 SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 13–14, št. C. Za lokalizacijo toponimov Dule (*im Thal*) in Ravne (*Raun*) gl. Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesli Dule in Ravne. Neidentificirani *Quinttendorf* je treba iskati v njuni bližini.

sklepamo iz skoraj osemdeset let mlajšega vira, pa sta bili preostali dve prosta last Mindorferjev.⁷³ Marca 1431 mu je vojvoda Friderik IV. (1402–1439) podelil vse, kar je podedoval po dedu in je bilo deželnoknežja last, to sta bili desetini na Kleniku pri Vačah in v Moravčah, fevda vojvodine Kranjske, ter štiri hube na Magolniku, fevd gospodstva Svibno.⁷⁴ Nekaj več kot mesec dni zatem je Martinu Mehovskemu za 42 funtov dobrih dunajskih pfenigov prodal lastno hubo v današnjih Velikih ali Malih Lesah in dva dela žitne desetine od desetih hub v Velikem in Malem Globokem ter Velikih in Malih Lesah ob zgornjem toku Krke, za pečatenje listine pa je naprosil Marka Mehovskega, župnika v Šmartnem pri Litiji, ter Janeza Lihtenberškega in Krištofa Gumplerja.⁷⁵

Gašper je užival tudi celjske fevde, ki jih je prav tako podedoval po dedu. Grof Friderik II. mu je leta 1436 podelil tretjino žitne desetine na območju Polšnika, in sicer v Šumniku od dveh hub, na Ravnah od šestih, Prevegu od treh, Sušnjah od dveh, Koprivniku od treh, Rtičah od ene, Zgornjem Polšniku od treh, Spodnjem Polšniku od štirih in v Seruču od ene, upravičeno pa lahko domnevamo, da so ti dohodki že dolgo polnili rodbinsko malho.⁷⁶ Prihajali so namreč z območja najstarejših znanih posesti Apfaltrerjev in večinomoma iz krajev, že leta 1280 določenih za vzdrževanje duhovnika v novoustanovljeni polšniški kuraciji. Rojski veji so skupaj z matičnim gradom verjetno pripadli že ob razcepitvi rodbine. Te fevde je Gašperju septembra 1455 potrdil grof Ulrik II., po izumrtju Celjskih novembra 1456 pa so postali deželnoknežji in mu jih je kot take v letih 1457 in 1464 podelil cesar Friderik III. (1452–1493).⁷⁷

Kako se je Gašper opredelil v habsburško-celjski vojni (1437–1440 in 1442–1443), ni znano. Kot pričata seznama kranjskih deželnih stanov, je bil vojaško aktiven leta 1446, ko je bil skupaj s prelati, gospodi, vitezi in oprodami iz vseh treh notranjeavstrijskih dežel osebno pozvan k udeležbi na vojaškem sklicu v Radgoni oziroma Fürstenfeldu za obrambo Štajerske pred napadi ogrske vojske.⁷⁸ Živ je bil še junija 1464, umrl pa je kmalu zatem, star okrog šestdeset let.⁷⁹ Z ženo, katere imena in porekla ne poznamo, sta imela sinove Jurija II., Janeza III. in Filipa, ki so že pred koncem leta 1464 nastopali kot dediči pokojnega očeta.⁸⁰

Sredi šestdesetih let 15. stoletja je glava rojske veje rodbine postal Gašperjev najstarejši sin Jurij, o katerem imamo zelo malo podatkov. Prvič ga srečamo na seznamu kranjskih deželnih stanov iz leta 1446, na katerem je zaradi razlikovanja od starejšega soimenjaka iz druge rodbinske linije označen kot mlajši (*Jorg Aphaltrer der Junger*).⁸¹ Aprila 1463 se je skupina plemstva, del katere sta bila tudi *Jörg* in *Hans Apholtrer*, v Dunajskem Novem mestu poravnala s cesarjem glede njegovih finančnih obveznosti, vendar ne moremo z gotovostjo potrditi, da sta identična s kranjskima bratoma Jurijem in Janezom Apfaltrerjem, saj ni mogoče razumeti in pojasniti njune prisotnosti v tej združbi.⁸² Leta 1464 je Friderik III. Juriju kot novemu nosilcu fevdov podelil desetini na Kleniku pri Vačah in v Moravčah ter štiri hube na Magolniku.⁸³ Verjetno je kmalu zatem umrl, saj je to njegova zadnja znana omemba. Svet je zapustil mlad in brez otrok.⁸⁴

Po Jurijevi smrti je na čelo rodbine stopil brat Janez, najvidnejši srednjeveški predstavnik rojske linije in začetnik njenega vzpona. Prvič ga zasle-

73 SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 14, št. D. V izvlečku vsebine listine je patriarhovo ime pomotoma zapisano kot Friderik. V kupoprodajni pogodbi med Gašperjevim sinom Filipom in duhovnikom Matevžem Gallom s Šentjurjeve gore iz aprila 1505 je huba v Ravnah označena kot Apfaltrerjeva prosta last (*aijgens freijs guets*) (SI AS 1063, ZL, št. 1028, 1505 IV 24, s. l.).

74 AT ÖStA/HHStA, Hs. B 22, Notranjeavstrijska fevdna knjiga 1423–1426, fol. 57r; SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 14, št. E; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesla Klenik, Magolnik in Moravče. Uživanje teh fevdov je leta 1444 potrdil kralj Friderik III. (1440–1493) (AT ÖStA/HHStA, Hs. W 724, Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469, fol. 218r).

75 SI AS 1063, ZL, št. 504, 1431 IV 24, s. l.; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesla Malo Globoko, Male Lese, Veliko Globoko in Velike Lese.

76 SI AS 1073, ZR, I-57r, Fevdna knjiga grofov Celjskih za grofiji Ortenburg in Celje 1436–1447, fol. 73v; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesla Koprivnik, Preveg, Ravne, Rtiče, Seruč, Spodnji Polšnik, Sušje, Šumnik in Zgornji Polšnik.

77 SI AS 1073, ZR, I-3r, Fevdna knjiga grofov Celjskih za

grofijo Celje 1455, fol. 1r; SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 15, št. F, G; StLA, Herrschaft und Stadt Cilli, Karton 3, Heft 17, Fevdna knjiga nekdanjih celjskih posesti v grofijah Celje in Ortenburg 1457, fol. 24r.

78 RI XIII, 26, št. 193; Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 40, 315–317, Priloga 3, 318–319, Priloga 4.

79 SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 15, št. G.

80 AT ÖStA/HHStA, Hs. W 724, Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469, fol. 268v.

81 Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 315–317, Priloga 3.

82 Birk, *Urkunden-Auszüge*, str. 87, št. 664.

83 AT ÖStA/HHStA, Hs. W 724, Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469, fol. 268v; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesla Klenik, Magolnik in Moravče.

84 Trditev, da ni imel otrok, je utemeljena v listini iz oktobra 1489, s katero je cesar Friderik III. njegovima bratoma podelil vse po očetu podedovane deželnoknežje fevde, o morebitnih Jurijevih dedičih pa ni govora (SI AS 1063, ZL, št. 6890, 1489 X 22, Linz).

dimo leta 1464 ob že omenjenem prejemu po očetu podedovanih deželnoknežjih fevdov.⁸⁵ Bolj kot opravljanje donosnih služb sta ga zanimala upravljanje posesti in pridobivanje gospodarskih koristi. Tesneje kot predhodniki se je navezal na cesarja Friderika III., od katerega je maja 1470 dobil privilegij, na podlagi katerega je smel odtlej do preklica samo on in nihče drug vzdrževati pri župnijski cerkvi sv. Martina v Šmartnem pri Litiji gostilno z vinotočem, gostiščem in drugimi pripadajočimi pravicami, kot so jih imele druge podeželske gostilne na Kranjskem, v zameno pa je moral ljubljanskemu vicedomskemu uradu plačevati dva goldinarja na leto.⁸⁶ Izstavil mu ga je na začetku meddeželnega zbora štajerskih, koroških in kranjskih deželnih stanov v Velikovcu, kar daje slutiti, da se ga je udeležil tudi Janez.⁸⁷ To bi pomenilo, da je pri vladarju sam posredoval za njegovo pridobitev. Toda očitno je imel težave z uveljavljanjem teh predprav, saj je jeseni 1478 cesarja prosil za njihovo vnovično podelitev. Iz besedila listine bi lahko sklepali, da ga je oviral šmarski župnik, kajti vladar je tokrat določil, *daz nuhinfur er vnd sein erben, vnd sunst nijemannds annder geistlich (!) noch weltlich ... wein schennkhen mag*.⁸⁸

Solidno finančno stanje mu je omogočalo vlaganja v zemljiško posest. Leta 1488 je od domnevnega dedovega bratranca Ostermana Turjaškega za 134 dobro tehtanih goldinarjev kupil pet hub v Mišjem Dolu in dve v Vrhu pri Sobračah.⁸⁹ Kot seniorja in nosilcu fevdov mu je cesar oktobra 1489 na njegovo prošnjo podelil vse, kar sta z bratom Filipom podedovala po očetu in je bilo deželnoknežja last, torej desetini na Kleniku pri Vačah in v Moravčah, štiri hube na Magolniku ter tretjino žitne desetine v krajih okoli Polšnika.⁹⁰ Posest je povečeval tudi na račun zastav. Leta 1486 mu je namreč Janez Zellenberger iz Krumperka

v zameno za posojenih 26 dobrih dobro tehtanih goldinarjev zastavil dve hubi in desetino v okolici Cateža v trebanjski župniji, junija 1493 pa Boltežar Lueger, gradiščan v Lienzu in Jami, ter žena Neža za 112 dobrih goldinarjev še nekaj hub v Famljah ob notranjski Reki in okolici.⁹¹

Okrog leta 1490 se je zapletel v spor z daljnima sorodnikoma iz druge glavne rodbinske linije Kunigundo, hčerjo Konrada II. Apfaltrerja in ženo Sigmunda Lamberga, ter njenim sinom Gregorjem zaradi prezentacije novega duhovnika za kapelo na Polšniku. O ozadju konflikta smo poučeni iz pisma dolenskega arhidiakona in šentrupertskega župnika Jakoba Turjaškega oglejskemu patriarhu iz 13. aprila 1491. Tako Kunigunda kot Janez sta si lastila patronatske pravice in predlagala vsak svojega kandidata, upravičenost zahtev pa poskušala podkrepiti tudi s predložitvijo starih listin. Šentrupertski župnik bi moral na patriarhov ukaz potrditi in umestiti Petra Uliča, za katerega se je zavzemala Lambergova, vendar tega zaradi pričkanja, v katero sta se vpletla še njen sin Gregor in kranjski deželni glavar Viljem Turjaški (1483–1501), ni želel storiti in je predlagal, naj o zadevi razišči kranjski, šmarijski in žužemberški župnik.⁹² O izidu spora iz virov nismo obveščeni, toda zdi se, da so nazadnje pretehtali Janezovi argumenti. Poudarjal je svoj status rodbinskega seniorja in se skliceval na prednika, ki naj bi pred osemdesetimi leti uspešno prezentiral novega duhovnika takratnemu šentrupertskega župniku Vulfingu.⁹³ Lambergov poskus polastitve patronatskih pravic na Polšniku je tako spodletel, saj so še naprej ostale trdno v rokah Apfaltrerjev.

Janez je z leti postajal vse vidnejši član kranjskih deželnih stanov. Da bi se razlikoval od soimenjaka iz druge rodbinske veje, se je kot prvi začel dokaj dosledno imenovati po gradu Roje (*von Roy*).⁹⁴ Dvig ugleda mu je prinesel večjo vlogo v javnem življenju in možnost vplivanja na sprejemanje pomembnih odločitev. Marca 1492 je kot zastopnik deželnih stanov sodeloval na pogajanjih s predstavniki kranjskih mest in trgov glede pravne ureditve kmečke trgovine in obrti na

85 AT ÖStA/HHStA, Hs. W 724, Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469, fol. 268v.

86 SI AS 1063, ZL, št. 5829, 1470 V 15, Velikovec; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Šmartno pri Litiji.

87 Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 202.

88 SI AS 1063, ZL, št. 5836, 1478 X 16, Gradec; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Šmartno pri Litiji.

89 SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 16, št. H; GZL X/88; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, geslo Mišji Dol in Vrh pri Sobračah. Datum izstavitve listine ni jasen, kajti v njenem izvlečku v zapuščinskem inventarju Krištofa Apfaltrerja je zapisan kot *am erichtag nach sant Colmans tag* (10. junij), v prepisu iz 16. stoletja, ki ga je povzel Otorepec, pa kot *am ertag nach sandt Tomans tag* (23. december). O poreklu Ostermana Turjaškega gl. op. 63 in 64.

90 SI AS 1063, ZL, št. 6890, 1489 X 22, Linz; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesla Klenik, Magolnik in Moravče; gl. op. 76.

91 SI AS 730, Graščina Dol, fasc. 119; SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 16, št. I; Bizjak et al., *Historična topografija Primorske*, geslo Famlje.

92 Koblar, *Drobtinice 2/1*, str. 82–83; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 67, op. 195, str. 450; Kotar, *Deželni glavari*, str. 135–137.

93 Vulfing je bil šentrupertski župnik vsaj v letih 1391–1411 (Otorepec, *Gradivo*, str. 261–263, št. 1347, str. 286–288, št. 1444; Baraga, *Kapiteljski arhiv*, str. 57–58, št. 23; Steklasa, *Zgodovina župnije*, str. 46–47).

94 SI AS 730, Graščina Dol, fasc. 119; GZL X/88; GZL IV/27; Bizjak, *Gallenberški listinski arhiv*, str. 287; SI AS 309/A/3, Apfaltrer Krištof: zapuščinski inventar (16. 8. 1568), pag. 16, št. I; SI AS 1063, ZL, št. 968, 1501 V 10, Ljubljana.

podeželju ter tako prispeval svoj delež k sklenitvi sporazuma.⁹⁵ Ta je med drugim uvedel omejitve na področju gostinstva, iz katerih pa so bile izrecno izvzete gostilne, ki so imele cesarjevo dovoljenje in so plačevale činž, ena teh je bila Janezova v Šmartnem pri Litiji. Leta 1492, najverjetneje marca, je skoraj ista skupina pripadnikov deželnih stanov izvedla še sodno poravnavo med Gallenberškimi.⁹⁶ Naslednjič ga srečamo leta 1500, ko ga je deželni vicedom imenoval v tričlansko komisijo, ki je v Velikih Laščah razsodila spor med stiškimi samostanom in Lambergi zaradi pravic nad samostanskimi podložniki v ortneškem deželskem sodišču.⁹⁷

Janeza za časa življenja zadnjič zasledimo maja 1501, ko je v sodnem postopku pred ljubljanskim ogradnim sodiščem zastopal ženo v zvezi z nekim zastavnim pismom Krištofa Obračana, kot pokojnega pa prvič na začetku februarja 1506.⁹⁸ Porok hčere Katarine z Mihaelom Igerjem iz Volčjega Potoka in sina Gašperja II. z Apolonijo, hčerjo Andreja Gallenberškega iz Šinkovega Turna, leta 1506, ni več dočakal.⁹⁹ S soprogo, katere imena in porekla ne poznamo, je imel še sinova Andreja III. in Janeza VI., morda tudi še kakšno hčer.¹⁰⁰

Filip, najmlajši od treh sinov Gašperja I., se je morda še kot mladoleten prvič pojavil v družbi bratov leta 1464, ko jim je cesar Friderik III. potrdil del po očetu podedovanih deželnoknežjih fevdov.¹⁰¹ V nasprotju s sorojencem Janezom III. si ni zagotovil vidnejšega mesta med deželnimi stanovi in je zato temu primerno med deželani užival manjši ugled, kar se je izrazilo tudi pri izbiri neveste. Poročil se je namreč s poimensko neznanu hčerjo Nikolaja Sauerja iz tedaj še precej nepomembne kranjske plemiške rodbine. Večno zvestobo sta si obljubila pred junijem 1483, ko je v cesarjevem fevdnem pismu ob podelitvi dveh

hub in desetine pri Savi v vaški župniji že označena kot Filipova soproga.¹⁰² Povezana je bila z bližnjim dvorom Knežija nad vasjo Sava pri Litiji, na katerem so okrog srede 15. stoletja kot deželnoknežji fevdniki gospodovali Sauerji.¹⁰³

Naslednjič Filipa srečamo v že omenjeni listini iz oktobra 1489, s katero je cesar Friderik III. Janezu kot seniorju podelil vse deželnoknežje fevde, ki sta jih s Filipom podedovala po očetu.¹⁰⁴ Ženi ino družino je vzdrževal tesne stike. Oktobra 1498 je od svaka Mihaela Sauerja kupil tri hube, njivo in pripadajočo desetino v vaški župniji, aprila 1505 pa ga je prosil, naj obesi svoj pečat na listino, s katero je duhovniku Matevžu Gallu s Šentjurjeve gore za 24 in pol ogrskih goldinarjev prodal lastno hubo, verjetno ležečo v Ravnah vzhodno od Čateža.¹⁰⁵ Filipove finančne zmožnosti so bile gotovo precej omejene, to se izraža tudi v majhnem obsegu posestnih transakcij. Junija 1508 je od nečakov Gašperja II., Andreja III. in Janeza VI. kupil njihov del desetine na Kleniku pri Vačah, januarja 1510 pa je Juriju Lambergu prodal hubo v Šentrupertu in s pridržkom pravice do ponovnega odkupa še travnik pri Savi.¹⁰⁶ Kmalu zatem

95 GZL IV/27.

96 Bizjak, Gallenberški listinski arhiv, str. 287. Vsebina listine je ohranjena le v nepopolnem izvlečku. S predstavniki kranjskih mest in trgov so se pogajali ljubljanski stolni prošt Peter Knauer, Jurij Lamberg z Ortneka, Jernej Mindorfer in Janez Apfaltrer z Roj, pri poravnavi med Gallenberškimi pa so poleg imenovanih, razen Jerneja Mindorferja, sodelovali deželni glavar Viljem Turjaški, neki Jurij in še nekdo, katerih ime oziroma priimka nista čitljiva.

97 Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 286–287.

98 SI AS 1063, ZL, št. 968, 1501 V 10, Ljubljana; št. 1039, 1506 II 4, s. l. (pravilen datum je 1506 II 3).

99 SI AS 1063, ZL, št. 1039, 1506 II 4, s. l. (pravilen datum je 1506 II 3); KLA, KLA 457-B-471 St, 1506 IX 22, s. l.

100 SI AS 730, Graščina Dol, fasc. 119; SI AS 309/A/25, Apfaltrer Henrik Julij: zapuščinski inventar (12. 4. 1698), pag. 14–15, št. 29.

101 AT ÖStA/HHStA, Hs. W 724, Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469, fol. 268v.

102 SI AS 309/A/25, Apfaltrer Henrik Julij: zapuščinski inventar (12. 4. 1698), pag. 19, št. 38. Nikolaj Sauer je v letih 1429, 1436 in 1443 izpričan kot sodni sel ljubljanskega ogradnega sodišča, srečamo ga tudi na seznamih kranjskega plemstva iz let 1421–1422 in 1446 (TKL II, str. 195–196, št. 118, str. 274–275, št. 184; SI AS 1063, ZL, št. 6704, 1443 X 28, Ljubljana; Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 311–312, Priloga 1, 313–314, Priloga 2, 315–317, Priloga 3, 318–319, Priloga 4).

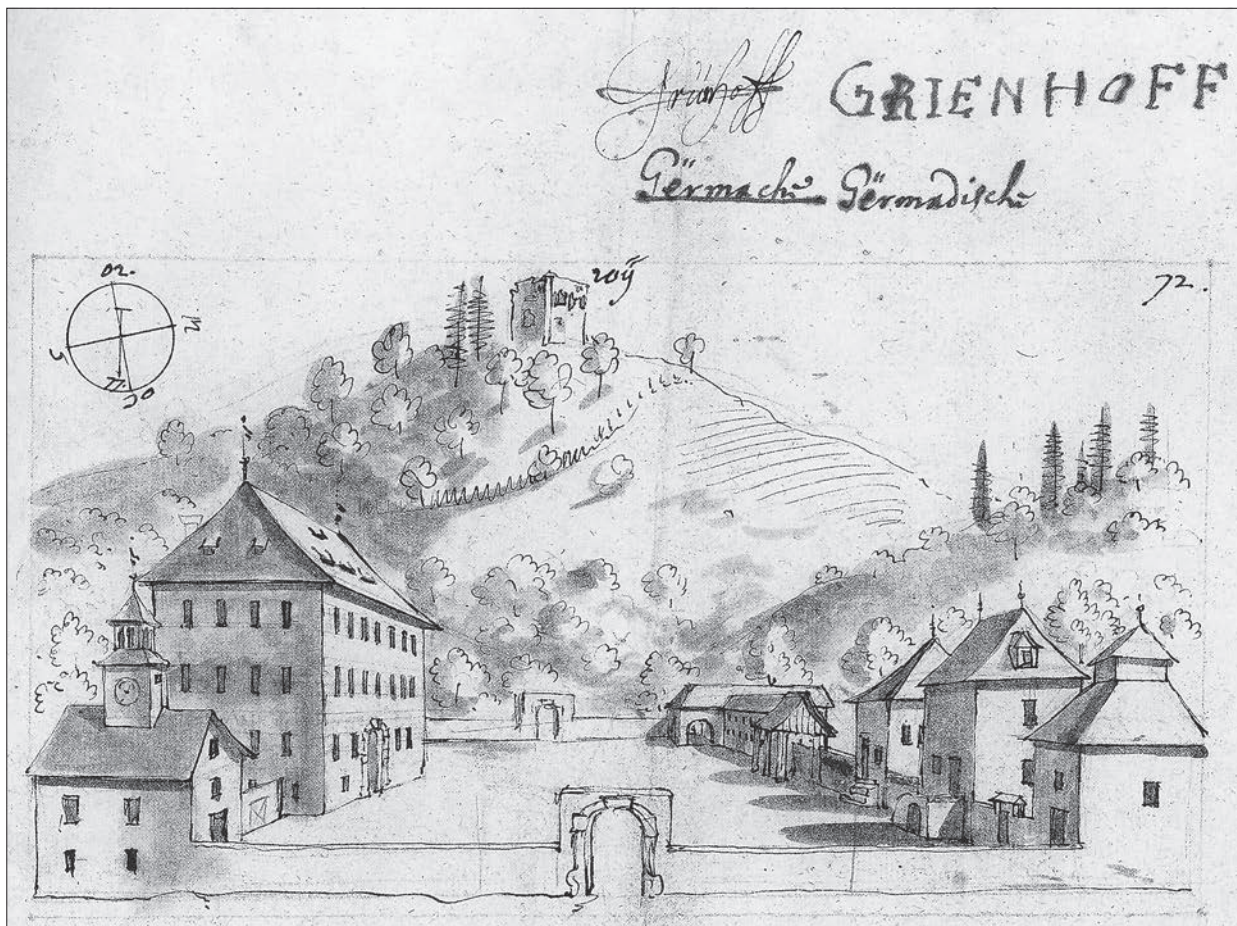
103 AT ÖStA/HHStA, Hs. W 724, Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469, fol. 219v, 276v; SI AS 1063, ZL, št. 613, 1450 III 22, s. l.; št. 718, 1463 III 11, s. l. Knežija je ležala na ozemlju župnije Vače, kjer je imel posesti tudi Nikolaj Sauer (SI AS 309/A/25, Apfaltrer Henrik Julij: zapuščinski inventar [12. 4. 1698], pag. 17, št. 34; AT ÖStA/HHStA, Hs. W 724, Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469, fol. 246v; SI AS 1063, ZL, št. 667, 1458 VI 1, s. l.).

104 SI AS 1063, ZL, št. 6890, 1489 X 22, Linz. Gl. zgoraj.

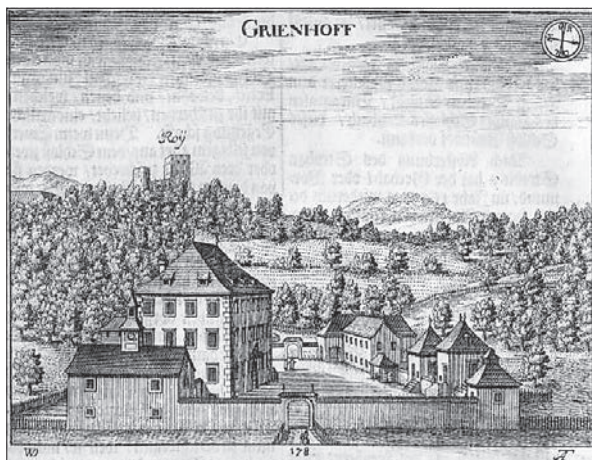
105 SI AS 309/A/25, Apfaltrer Henrik Julij: zapuščinski inventar (12. 4. 1698), pag. 15–16, št. 31; SI AS 1063, ZL, št. 1028, 1505 IV 24, s. l. Lokacija hube je problematična. Označena je kot *vnnnder Sant Go*rgen perg tzw Nider Rawen in Treffner pharr gelegenn*, vendar v neposredni bližini nekdanjega gradu Šentjurjeva gora ni mogoče najti ustreznega kraja. Toponim *Nider Rawen* je najverjetneje identičen z Ravnami, ležečimi nekaj kilometrov jugovzhodno od grajskih ruševin, blizu je tudi vasica Gornje Ravne (prim. Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, gesli Gorenje Ravne in Ravne).

106 SI AS 730, Graščina Dol, fasc. 119; SI AS 309/A/25, Apfaltrer Henrik Julij: zapuščinski inventar (12. 4. 1698), pag. 14–15, št. 29; SI AS 1063, ZL, št. 1081, 1510 I 11, s. l. Vse tri listine je pečatil kranjski deželni upravitelj Pavel Rasp. Pri hubi v Šentrupertu gre brez dvoma za fevd krške škofije, ki ga je pridobil Filipov praded Janez II. (SI AS 730, Graščina Dol, fasc. 119; KLA, KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468, fol. 57v, 94r–94v, 283r; KLA 118-A-2/9, Fevdna knjiga škofije Krka 1455–1475, fol. 94r).

Na risbi Grmač v Valvasorjevi skicni knjigi, ki je služila kot predloga za izdelavo grafike za Topografijo Kranjske (1679), pogrešamo tako levo od razvalin stoječi okrogli stolp kot tudi nekoliko nižje od njih ležečo pristavo (Valvasor, Topografija Kranjske, fol. 83).

Valvasorjeva upodobitev kaže še dokaj dobro ohranjene razvaline gradu Roje, ki so še dolgo krasile veduto v dolini pod grajskim hribom zgrajenega novoveškega dvorca Grmače (Valvasor, Die Ehre XI, str. 225).

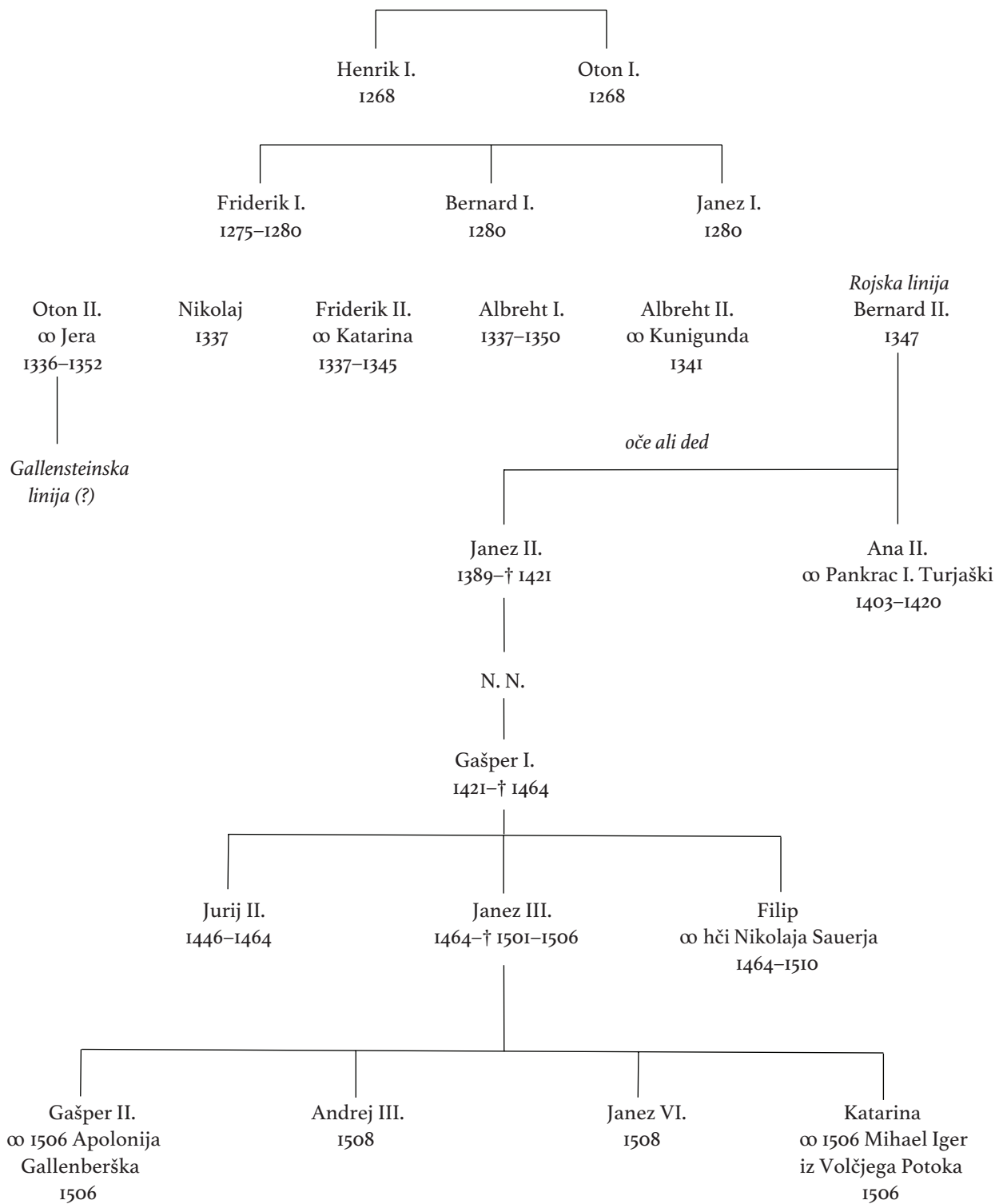
je umrl, saj je to njegova zadnja znana omemba. O Filipovem potomstvu na podlagi trenutnega stanja raziskav ne moremo podati trdnih zaključkov, toda obstoja otrok ne gre izključiti.

ZAKLJUČEK

Rojska veja Apfaltrerjev vse do konca srednjega veka med kranjskim plemstvom ni imela pomembne vloge. Njeni pripadniki so živeli na gradu Roje in se posvečali gospodarjenju na svoji skromni posesti, vključevanje v službo katerega od mogočnih fevdalnih gospodov pa jih očitno ni zanimalo, saj nikogar od njih ne najdemo na mestu gradiščana ali v kaki drugi funkciji. V obravnavanem obdobju se velikost rodbinske posesti ni občutno spreminjala, saj v virih pogrešamo tako večje nakupe kot tudi prodaje. Zlasti v zadnjem stoletju precej dobro sledimo deželno knežjim, celjskim, krškemu in vsaj delno tudi oglejskim fevdom, nič pa ne vemo o obsegu rojskega gospostva. Kot kaže, so ga Apfaltrerji zgodaj alodizirali in izločili iz višnjegorskega gospostva, saj v virih ne najdemo niti ene njegove fevdne podelitve. Dopustno je sklepati, da je jedro k njemu spadajoče posesti ležalo v okolici Šmartnega pri Litiji.

Kako pa je bil v srednjem veku videti grad Roje? Na podlagi štirih Valvasorjevih upodobitev iz zadnje četrtine 17. stoletja, ko je bil že opuščen in

Priloga: genealoška preglednica

razvaljen, ter današnjih skromnih ostankov lahko ugotovimo, da je šlo za značilno majhno dvonadstropno stavbo pravokotnega tlorisa, h kateri so verjetno v 16. stoletju prizidali okrogel stolp.¹⁰⁷ O brez dvoma skromni notranji opremi nimamo podatkov, imamo pa odličen vpogled v grajsko orožarno, v kateri so v prvem desetletju 16. stoletja hranili osem kavljastih pušk, štiri arkebuze na lunto, cent smodnika, 800 krogel, štiri samostrelje in 400 puščic, kar je bilo dovolj za oborožitev manjše grajske posadke.¹⁰⁸ Gospodarska poslopja so stala na rahlo uravnanem terenu tik pod gradom in so kot pristava novoveškega dvorca Grmače, naslednika Roj, služila svojemu namenu vse do njegovega uničenja med drugo svetovno vojno, danes pa so le delno ohranjena in po temeljiti prenovi ne dajejo več pravega vtisa o svoji starosti. Vrh vzpetine Strmenca (318 m), približno tristo metrov severovzhodno od ruševin, so arheologi oktobra 2017 ob terenskem ogledu odkrili temelje manjšega kamnitega objekta, ki je bil verjetno povezan z gradom, saj so v bližini našli kos taline in odlomek srednjeveške keramike.¹⁰⁹ Vsaj pri zadnji obravnavani generaciji se zdi, da majhen srednjeveški grad Roje, še leta 1506 označen kot stolp (*thuren zu Roy*), ni mogel zadoščati za udobno bivanje bratov Janeza III. in Filipa z družinama, zato si je morda kdo od njiju dom poiskal drugje.¹¹⁰

FINANCIRANJE

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta »Materialna kultura plemstva na Slovenskem v poznem srednjem in zgodnjem novem veku« (J7-50216), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT ÖStA, HHStA – Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Dunaj
Handschriftensammlung
Hs. B 22, Notranjeavstrijska fevdna knjiga 1423–1426
Hs. W 724, Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469

BayHStA – Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München
KUNiederaltaich – Kloster Niederaltaich Urkunden

¹⁰⁷ Valvasor, *Topographia ducatus Carnioliae modernae*, št. 72; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 225 in priloga med str. 618–619; Valvasor, *Topografija Kranjske*, fol. 83.

¹⁰⁸ Lazar, *Poznosrednjeveško topništvo*, str. 114.

¹⁰⁹ Pergar, 159, str. 265.

¹¹⁰ KLA, KLA 457-B-471 St, 1506 IX 22, s. 1.

KLA – Kärntner Landesarchiv, Celovec

KLA 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468

KLA 118-A-2/9, Fevdna knjiga škofije Krka 1455–1475

KLA 457, Ständisches Archiv, Urkunden

SI AS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnege sodišča v Ljubljani

AS 730, Gospodstvo Dol

AS 1001, Schönleben Janez Ludvik

AS 1063, Zbirka listin (ZL)

AS 1064, Zbirka plemiških diplom

AS 1073, Zbirka rokopisov (ZR)

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec

Herrschaft und Stadt Cilli, Karton 3, Heft 17, Fevdna knjiga nekdanjih celjskih posesti v grofijah Celje in Ortenburg 1457

Meillerakten: XIV-a

OBJAVLJENI VIRI

Baraga, France: *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, 1995 (*Acta ecclesiastica Sloveniae*, 17).

Bianchi, Josepho: *Documenta historiae Forojuliensis saeculi XIII. Ab anno 1200 ad 1299*. Wien: In Commission bei Karl Gerold's Sohn, Buchhändler der kaiserl. Akademie der Wissenschaften, 1861.

Birk, Ernst: *Urkunden-Auszüge zur Geschichte Kaiser Friedrich des III. in den Jahren 1452–1467 aus bisher unbenützten Quellen*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1853.

Bizjak, Matjaž: *Srednjeveške računske knjige za Slovenijo I. Deželnoknežji obračuni za Kranjsko (Landesfürstliche Abrechnungen für Krain) 1436–1448*. Ljubljana: Založba ZRC, 2016 (*Thesaurus memoriae, Fontes* 12). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610504245>

CKL I – Kos, Dušan: *Celjska knjiga listin I. Listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341*. Ljubljana: ZRC SAZU – Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996. DOI: <https://doi.org/10.3986/9616182234>

GZL IV – Otorepec, Božo: *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, Zvezek 4: Listine mestnega arhiva ljubljanskega 1471–1521*. Ljubljana: Mestni arhiv ljubljanski, 1959.

GZL X – Otorepec, Božo: *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, Zvezek 10: Listine 1144–1499*. Ljubljana: Mestni arhiv, Zgodovinski arhiv mesta Ljubljane, 1965.

Koblar, Anton: *Drobtinice iz furlanskih arhivov. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 2, 1892, št. 1, str. 30–92; 3, 1893, št. 3, str. 101–109.*

- Lang, Alois: *Die Salzburger Lehen in Steiermark bis 1520*, Teil 1. Graz: Verlag der Historischen Landes-Kommission für Steiermark, 1937 (Beiträge zur Erforschung steirischer Geschichtsquellen, 43–44).
- Manzano, Francesco di: *Annali del Friuli ossia raccolta delle cose storiche appartenenti a questa regione*, Volume 2: Dall'anno 1001 dell'era volgare all'anno 1251. Udine: Tip. Trombetti – Murero, 1858.
- MHDC IV/1 – Jaksch, August von: *Monumenta historica ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogtumes Kärnten*, Band 4: Die kärntner Geschichtsquellen 1202–1269, Teil 1: 1202–1262. Klagenfurt: Druck und Kommissionsverlag von Ferd. v. Kleinmayr, 1906.
- Otorepec, Božo: *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) 1270–1405*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ZRC SAZU, 1995 (Viri za zgodovino Slovencev 14).
- RI XIII, 26 – Holtz, Eberhard (ur.): *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493) nach Archiven und Bibliotheken geordnet* (izd. Heinrich Koller, Paul-Joachim Heinig in Alois Niederstätter), Heft 26: Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken der Tschechischen Republik. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2012.
- TKL II – Bizjak, Matjaž in Preinfalk, Miha: *Turjaška knjiga listin II. Dokumenti 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2009 (Thesaurus memoriae, Fontes 8). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612541682>
- UBSt III – Zahn, Joseph von: *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark*, Band 3: 1246–1260. Graz: Verlag des Historischen Vereines für Steiermark, 1903.
- UBSt IV – Pferschy, Gerhard (ur.): *Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark*, Band 4: 1260–1276. Wien: Verlag Adolf Holzhausens Nfg., 1975.
- URBKr II – Schumi, Franz: *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain*, Band 2: 1200–1269. Laibach: Verlag des Herausgebers, 1884 in 1887.
- LITERATURA**
- Ambrožič, Matjaž: Patronatne pravice in obveznosti gospostva Grmače. *Kronika* 59, 2011, št. 3 (Iz zgodovine Litije in okolice), str. 525–546.
- Bizjak, Matjaž in Šilc, Jurij in Seručnik, Miha in Makuc, Neva: *Historična topografija Primorske (do leta 1500). Na podlagi gradiva Milka Kosa*. Ljubljana: Založba ZRC, 2022 (Prva e-izdaja, verzija 1.0) (Slovenska historična topografija 2) (https://topografija.zrc-sazu.si/sht/files/SHT-Primorska_web.1.0.pdf). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610506126>
- Bizjak, Matjaž: Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija. *Zgodovinski časopis* 65, 2011, št. 3–4, str. 248–291.
- Bizjak, Matjaž: *Rodbina Gall in njene veje v srednjem ve-ku*. Ljubljana: Založba ZRC, 2019 (Thesaurus memoriae, Opuscula 7).
- Blaznik, Pavle: *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*, 1: A–M. Maribor: Založba Obzorja, 1986 (Historična topografija Slovenije 2).
- Bucelin, Gabriel: *Germaniae topo-chrono-stemmatographicae, sacrae et profanae*, Pars 3. Francofurti ad Maenum: Sumptibus Christiani Balthasaris Kühnen, bibliopolae Ulmensis, 1672.
- Costa, Heinrich: Vaterländische Erinnerungen. *Illyrisches Blatt* 1840/20, 14. 5. 1840, str. 97–99.
- Demšar, Viktorijan: Grajsko življenje Apfaltrernov na Križu v 19. stoletju. *Kronika* 28, 1980, št. 3, str. 191–194.
- Freyberg, Maximilian Freiherr von: *Sammlung historischer Schriften und Urkunden. Geschöpft aus Handschriften*, Band 3, Heft 1. Stuttgart – Tübingen: J. G. Cotta'schen Buchhandlung, 1830.
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: Kranjska*. Ljubljana: Viharnik, 2015 (Prva izdaja, elektronska knjiga) (<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-5TDZOJZP/2a71b563-608c-4198-99d0-456a11e7fe39/PDF>).
- Komac, Andrej: Kostanjeviški kastelani in njihove veje v 13. in 14. stoletju. Kostanjeviški, Sicherstaini in Sichelburgi. *Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta* (ur. Andrej Smrekar). Kostanjevica na Krki: Krajevna skupnost Kostanjevica na Krki, Organizacijski odbor za praznovanje 750. obletnice prve listinske omembe mesta, 2003, str. 97–109.
- Komac, Andrej: *Od mejne grofije do dežele. Ulrik III. Spanheim in Kranjska v 13. stoletju* (ur. Miha Kosi). Ljubljana: Založba ZRC, 2006 (Thesaurus memoriae, Dissertationes 5).
- Kos, Dušan: *Blesk zlate krone. Gospodje Svibenski – kratka zgodovina plemenitih nasilnikov*. Ljubljana: Založba ZRC, 2003 (Thesaurus memoriae, Dissertationes 1). DOI: <https://doi.org/10.3986/9616358936>
- Kos, Dušan: *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005. DOI: <https://doi.org/10.3986/9616500821>
- Kosi, Miha in Bizjak, Matjaž in Seručnik, Miha in Šilc, Jurij: *Historična topografija Kranjske (do leta 1500)*. Ljubljana: Založba ZRC, 2021 (Druga e-izdaja, verzija 2.0) (Slovenska historična topografija 1) (https://topografija.zrc-sazu.si/sht/files/SHT-Kranjska_web2.0.pdf). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612549749>
- Kotar, Jernej: Apfaltrerji na Gamberku. *Kronika* 66, 2018, št. 2, str. 197–212.

- Kotar, Jernej: Deželni glavarji na Kranjskem v srednjem veku. *Zgodovinski časopis* 75, 2021, št. 1–2, str. 94–150. DOI: <https://doi.org/10.56420/Zgodovinski-casopis.2021.1-2.04>
- Lazar, Tomaž: *Poznosrednjeveško topništvo na Slovenskem. Raziskave dveh zgodnjih topov iz Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož / Late-Medieval Artillery in Slovenia. A Study of Two Early Artillery Pieces from the Regional Museum Ptuj – Ormož*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2015 (Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev 13).
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.
- Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*. Ljubljana: Založba ZRC, 2009 (Thesaurus memoriae, Dissertationes 7). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612541309>
- Pergar, Mitja: 159. *Varstvo spomenikov, poročila* 53, 2018, str. 265.
- Peskar, Robert in Erbežnik, Modest: Gotske freske v Podpečih pod Skalo – njihov umetnostni značaj in oris restavratorskih posegov. *Kronika* 59, 2011, št. 3 (Iz zgodovine Litije in okolice), str. 431–452.
- Pirchegger, Hans: Die ritterliche Mannschaft der Stubenberger. *Blätter für Heimatkunde* 14, 1936, str. 52–55.
- Predovnik, Katarina: *Trdnjava Kostanjevica na Starem gradu nad Podbočjem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za arheologijo in Znanstveni inštitut, 2003 (Archaeologia historica Slovenica 4).
- Preinfalk, Miha: Apfalter. *Novi Slovenski biografski leksikon*, Zvezek 1: A (ur. Barbara Šterbenc Svetina idr.). Ljubljana: Založba ZRC, 2013, str. 215–216.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005 (Thesaurus memoriae, Dissertationes 4).
- Preinfalk, Miha: *Gospodje Turjaški v srednjem veku. Genealoška podoba turjaške rodbine do 16. stoletja* (magistrsko delo). Ljubljana, 2001.
- Preinfalk, Miha: Rodbina Apfalter. *Plemiške rodbine na Slovenskem. Gea* 18, november 2008, str. 66–69.
- Preinfalk, Miha: Rodbina v luči srednjeveških listin. *Zgodovinski časopis* 55, 2001, št. 3–4, str. 341–374.
- Rüxner, Georg: *Anfang, vrsprung, vnnnd herkommen des Thurnirs in Teutscher nation. Wieuil Thurnier biß vff den letsten zu Worms, auch wie, vnd an welchen ortten die gehalten, vnd durch was Fürstenn, Grauen, Herrn, Ritter vnnnd vom Adel, sie ieder Zeit besucht worden sindt. Zu lobwirdiger gedechtnuß Römischer Keyserlicher Maiestat, vnnsers allergnedigsten Herrn, vnd alles Teutschen Adels, Hohen vnd Nidern stands voreltern, außgangen*. Simmern: In Verlegung Hieronimi Rodlers, 1530.
- Seyler, Gustav Adelbert: *Abgestorbener Bayerischer Adel. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen*, Band 6, Abtheilung 1. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1884.
- Slana, Lidija: Grad Lihtenberk in njegovi lastniki skozi stoletja. *Kronika* 59, 2011, št. 3 (Iz zgodovine Litije in okolice), str. 411–430.
- Smole, Majda: Kranjska plemiška rodbina Apfalterjev. *Kronika* 18, 1970, št. 1, str. 24–27.
- Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Založba Modrijan, Založba ZRC, 2009.
- Steklasa, Ivan: *Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem*. Ljubljana: samozaložba, 1913.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Topografija Kranjske 1679–1680. Skicna knjiga, Faksimiliran natis originala iz Metropolitananske knjižnice v Zagrebu*. Ljubljana: Valvasorjev odbor pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, 2001.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*. Laybach: Zu finden bey Wolfgang Moritz Endter, Buchhändlern in Nürnberg, 1689.
- Valvasor, Johann Weichart: *Topographia ducatus Carnioliae moderna. Das ist Controfee aller Stätt, Märckht, Clöster, vndt Schlösser, wie sie anietzo stehen in dem Hertzogthumb Crain*. Wagensperg in Crain 1679.
- Witting, Johann Baptist: *Steiermärkischer Adel. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen neu herausgegeben*, Band 4/7, Heft 1. Nürnberg: Verlag von Bauer & Raspe, 1919.
- Zahn, Joseph von: *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter*. Wien: Alfred Hölder, k. und k. Hof- und Universitäts-Buchhändler, 1893.

SPLETNE STRANI

Mittelhochdeutsches Wörterbuch:

<http://www.mhdwb-online.de/index.html>.

Monasterium:

<http://monasterium.net:8181/mom/home>

SUMMARY

The Apfaltrer Family in the Middle Ages. The Beginnings of the Family and the Rise of the Roje Family Line

The Apfaltrers were one of the oldest noble families in Slovenia that left an indelible mark on its territory throughout their nearly seven centuries-long history. They stamped the deepest imprint on the surroundings of Litija, where they maintained uninterrupted presence between the third quarter of the thirteenth century and the end of the Second World War, when their property was nationalized, and they were expelled from Yugoslavia. There are a number of theories regarding the family's origin, none adequately sourced. It was probably soon after 1262 that its first two known members settled in the newly built Roje Castle above Šmartno pri Litiji as the Spanheims' ministeriales and also very likely gave it their name: *Apfaltrer*. Already the following generation built and furnished the Church of Our Lady at Polšnik, which was made the seat of curacy by the Patriarch of Aquileia in October 1280, and the Apfaltrers retained the rights of patronage over it until the outbreak of the Second World War in 1941, when they relinquished them.

A considerable number of male members of the Apfaltrer family saw to its early branching out, even though,

for a lack of sources, its genealogical image is only known to us in very broad strokes, remaining largely based on assumptions until the end of the fourteenth century. Around the mid-fourteenth century, however, two main lines were clearly established, from which several branches would emerge until the end of the Middle Ages. They lived completely separate lives after their representatives no longer appeared together in any known legal act; the only link between them were the occasionally contested patronage rights over the curacy of Polšnik. One family line had its seat at their original castle in Roje, and the other line settled in Gallenstein Castle near Gabrovka on allegedly returning from Styria, most likely before the end of the fourteenth century.

Until the last quarter of the fifteenth century, the Roje line remained almost completely inconsequential at provincial level, with none of its representatives holding official or military offices in the service of one of the mighty seigniors, which suggests that they primarily engaged in the administration of their own estates. According to the data available, their feudal estate was rather modest, composed of territorial princely and Aquileian as well as Celje and Gurk fiefs. By attaining active membership in the Provincial Estates and establishing closer ties with the territorial prince during the last decades of the Middle Ages, the Roje line of the Apfaltrer family began a gradual ascendancy, which continued well into Early Modern Period.

